

Vakıfların Malî Bünyesi ve Kaynakları *

Bayram Şibil

Vakıf, fertlerin taşınır ve taşınmaz mallarını harici hiçbir tesir, mecburiyet ve mükellefiyet olmaksızın sırf kendi rıza ve bildirimleri ile şahsi mülkiyetlerinden çıkarıp, dinî, hayri, sosyal ve ekonomik hizmet kastıyla yine kendileri tarafından tayin ve tespit olunan şart ve hizmetlerin görülmesi, yaşatılması için ebedî olarak tahsis etmelerinden doğmuş bir müessesedir.

İslâm hukukunda vakıf daimidir. Süreklilik arzeden, amme hizmetlerinin büyük bir kısmının Vakıflar tarafından yürütülmesi de, bunun bir neticesidir.

Vakıfda daimilik esas olduğundan vakıf yapılacak malın kalıcı ve vakfın gayesini gerçekleştirecek nitelikte gelir getirmesi de esastır.

Bu prensip gereği, İslâm Hukukuna göre kurulan vakıflarda, menkûl malların süreklilik vasfı mümkün görülmediğinden, vakfedilen malların akar nev'inden gayrimenkûl mal olduğu görülmektedir.

Vakfiyelerde genellikle iki çeşit emlak görmek mümkündür. Birinci tür emlak dini, hayri ve sosyal hizmetlere tahsis edilen hayri tesisler, ikincisi de bunların idaresi ve yaşatılması, ayrıca vakfiyelerde öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için, tahsis edilmiş akar nev'inden emlaktır. İşte bu suretle vakıf ve vakfiyelerin teşkili ile vakıf emlak meydana gelmiştir.

Tarihi gelişim içerisinde, mülk arazinin çoğalma ve gelişmesine paralel olarak, vakıf arazide büyük ölçüde çoğalma görülmüştür. Çok kesin belgevi kaynaklara dayatılması mümkün olmamakla beraber, Osmanlı İmparatorluğunda bir ara arazinin 1/4'ünün vakıf arazi olduğu kaydedilmektedir.

Vakfiyelerde, vakfın malî bünyesini teşkil eden gayrimenkûl mal varlığı içerisinde, gelir

getirici her türlü gayrimenkûlü görmek mümkündür. Bu gayrimenkûllerin bazıları şunlardır. İkametgâh için ev, işyeri için dükkân, fabrika, han, hamam, kervassaray, otel, çiftlik, bağ, bahçe, orman, su kaynakları, vb. gibi.

Vakfın malî bünyesini meydana getiren gayrimenkûl olmakla birlikte, bazı vakıflarda menkûl mallar da vakfın konusuna girmektedir. Bir çiftliğin vakfedildiğini varsayarsak, çiftlikteki hayvanlar, araç ve gereçler de vakfın konusunu teşkil eder.

Ayrıca, vakıfların nev'i itibariyle malî bünyelerinin de farklı olduğu görülmektedir ki, bunların başında para vakıfları gelmektedir. Vakfedilen paranın aslına dokunmaksızın, işletilmesi neticesi elde edilecek gelir; vakfın gayesi için harcanmaktadır.

Vakfedilen gayrimenkûl, menkûl ve para hiçbir surette azalmamak şartı ile sadece gelirlerinden, vakfın gayesinin gerçekleştirilmesi şartı vakfın malî durumunun azalmasını önleyici bir tedbir olarak görülmektedir.

Vakıfda ebedilik esas olduğundan, eski vakıflarda, vakfın malî bünyesini teşkil eden vakıf emlakın alım ve satımı, devir ve intikali mümkün değildir. Ancak zorunlu hallerde, vakfın menfaati esas alınmak ve gayeden mümkün olduğu ölçüde uzaklaşmamak şartıyla tebdile imkân sağlanmıştır.

Selçuklular ve Osmanlılar devrinde; vakfiyelere göre vakıfların gelir ve giderleri her vakfın kendi bünyesinde ayrı olarak, vakıfların kendileri veya vakfiye şartlarına göre görevlendirdikleri idareciler tarafından, vakfa özgü bütçe ve muhasebe sistemi içerisinde yürütülmüştür. Zamanla mütevellisiz kalan vakıflar ile Selâtin

(*) Radyo konuşması.

vakıfların yönetimi vakfa has bütçe ve muhasebe sistemi içerisinde yürütülmesi Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nin idaresine bırakılmıştır.

Cumhuriyet döneminde ise vakıfların yönetimi, temsili, denetimi ve işletilmesi, 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu ile düzenlenmiştir.

2762 Sayılı Vakıflar Kanununa göre vakıflar : 1. Mazbut Vakıflar, 2. Mülhak Vakıflar olarak 2 ayrı grupta toplanmıştır.

2762 Sayılı Vakıflar Kanununun 1 nci maddesi hükmünde, Mazbut vakıfları katma bütçeli bir idare olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mülhak vakıfları mütevellileri, Cemaatlere ve esnafa mahsus vakıfları ise seçilen kişi veya heyetlerin idare edeceği öngörülmüştür.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce, bir kül halinde idare ve temsil edilen mazbut vakıfların mâlî yapısı vakıf gayrimenkullerdir. Vakfiyelerine göre yapılması öngörülen hizmetler, bu gayrimenkullerin işletilmesinden elde edilen gelirlerle mümkündür. 2762 Sayılı Vakıflar 12 ve 14 ncü maddeleri hükümleri Vakıfda ebediliği kısmen de olsa sağlamıştır. Bu hükümler gereği gelir getirmeyen vakıf gayrimenkullerin satışında elde edilen bedeller cari ve transfer harcamalarına tahsis edilmemektedir. Gayrimenkül bedelleri Akar ve Toprak Satış Bedeli adı altında özel bir fon hesabında toplanmakta; yine gayrimenkül alınma, inşasına harcanmakta veya İşletmelere ve Şirketlere sermaye olarak tahsis edilmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetiminde bulunan, Mazbut vakıfların ayrı ayrı bütçe ve muhasebe sistemi yoktur. Ekonomik politika, Genel Bütçe politika ve prensipleri içerisinde bir kül halinde; Katma Bütçe Sistemine göre idare edilmekte olup, muhasebe sisteminde bazı özellikleri olması yanında Devlet Muhasebe Sistemine uygun olarak yürütülmektedir.

Mülhak vakıfların mâlî yapısı da gayrimenkuller olup, mütevellileri tarafından yönetilmektedirler. Mülhak vakıflar ayrı ayrı birer hükmi şahıs olduğundan, bütçeleri özel ve muhasebe sistemleri ise vakfa özgü bir muhasebe sistemidir.

Mazbut ve Mülhak Vakıfların Gelir Kaynakları :

1. Kira Gelirleri (Mazbut ve Mülhak vakıflara ait, yurt düzeyine yayılmış arsa ve arazi, işhanları, dükkan, ev, bağ-bahçe, otel gibi emlaklardan elde edilen gelirlerdir.)

2. İşletmelerden elde edilen Kâr ve Hasıla (Vakıf zeytinlik, bağ ve bahçeler ile suların kurulan döner sermayeli işletmeler tarafından işletilmesi neticesi doğan kâr payları ile hasıla kırasından oluşmaktadır.)

3. İştiraklerden Alınan Temettü (Mazbut ve Mülhak vakıflarca iştirak edilen T. Vakıflar Bankası T.A.O. Genel Müdürlüğü (Sermayenin %75'i vakıflara aittir) Taksim Otelcilik A. Şirketi yönetimindeki Sheraton Oteli, T. İş Bankası, Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.'inden elde edilen gelirlerdir.)

4. Bağış ve yardımlar ile diğer çeşitli gelirlerden oluşmaktadır. (Şartlı veya şartsız yapılan her türlü bağışlar, çeşitli yardımlar, faizler, %5 teftiş ve denetleme paylarından elde edilen gelirlerdir.)

Mazbut ve Mülhak vakıfların gelir kaynaklarının %90'ını gayrimenkül kiralaları oluşturmaktadır, Yasal sebeplerle kiralaların zamanında ve istenilen seviyede arttırılamaması, vakıfların mâlî kaynağını kısmen de olsa olumsuz yönde etkilemektedir.

Ekonomik gelişme içerisinde, vakıf gayrimenkül işletmeciliğinin ekonomiye katkısını arttırmak asıl amaç olmakla birlikte, gayrimenkül işletmeciliğinin yanı sıra gerek mazbut vakıfların yöneticisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve gerekse mütevelliler, vakfiyelerde yer alan ve günümüze kadar devamlılığını koruyan gayrimenkulleri muhafaza ve vakfiyelerde öngörülen hizmetleri, günümüz gereklerine uygun ve en üst seviyede yerine getirebilmek için; ekonomik amaç doğrultusunda iktisadi işletmeler kurma, çeşitli iştiraklere katılma yolunda hizmet vermektedirler.

Türk Medeni Kanunu hükümleri gereğince kurulan vakıfların, mâlî yapısı ve kaynakları eski vakıfların yapı ve kaynaklarına benzerlikle birlikte önemli farklılıkları bulunmaktadır.

Yeni vakıflarda, vakfın gayesinin gerçekleşmesi için sermaye olarak tahsis edilen değerler arasında öncelikle nakit para, gayrimenkül ve menkûl mal bulunmaktadır. Ayrıca, ekonomik değeri olan haklar da, vakfın sermayesi olarak değerlendirilebilmektedir.

Yeni vakıflarda, vakfın gayesinin gerçekleşmesi için, senetlerde öngörülen gelir kaynaklarının en önemlisini yardım ve bağışlar teşkil etmektedir. Ayrıca kira gelirleri, faizler, menkûl mal gelirleri, işletme gelirleri, iştirakler gelirleri ve sair gelirlerden oluşmaktadır. (İstihdam edilenlere ve işçilere yardım vakıfları hariç)

Yeni vakıflarda gayenin tahakkuku için; öngörülen gelir kaynakları, vakfın gerçekleştireceği hizmetler için yeterli olmamaktadır. Bu nedenlerdir ki, vakıfların gelir kaynaklarının sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasında kesin zorunluluk vardır.